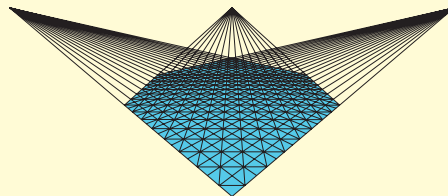

Nummer 30, juni 2006

Archief van de Zeeuwse admiraliteit ondergaat 'Metamorfoze'
 Nieuw in ISIS: Voorouders in de gevangenis
 Bijzonder: Riemkappen
 Expositie Schatten in het Zeeuws Archief
 Adres en openingstijden

Inktvraat

Landelijk programma voor behoud van papieren erfgoed

Archief van de Zeeuwse admiraliteit ondergaat 'Metamorfoze'

Het Zeeuws Archief neemt deel aan Metamorfoze, het nationaal programma voor het behoud van het papieren erfgoed, een samenwerkingsverband tussen de Koninklijke Bibliotheek en het Nationaal Archief. Dankzij Metamorfoze wordt het oudste deel van het archief van de Zeeuwse admiraliteit over de jaren 1586-1609 behandeld tegen inktvraat en geconserveerd.

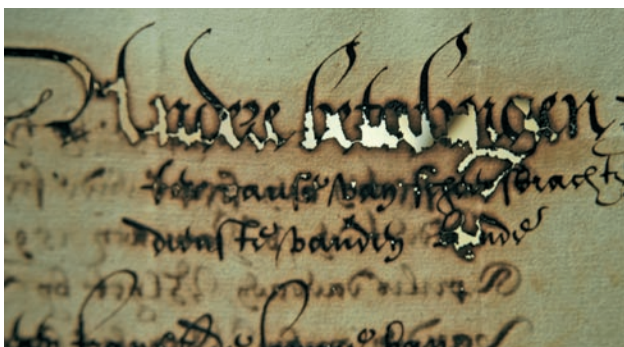
"Metamorfoze wordt geschreven met een 'z' omdat het verwijst naar de roman van Louis Couperus over gedaanteverwisseling", vertelt landelijk projectcoördinator Erik van der Doe. "In het programma is ook sprake van gedaanteverwisseling, want behalve dat originelen worden geconserveerd, wordt de inhoud overgezet op een andere drager. Zo hoeven de originelen niet meer te worden gebruikt, terwijl de inhoud toch kan worden geraadpleegd." In het geval van het Zeeuws Archief wordt het financiële archief van de Zeeuwse admiraliteit over de jaren 1586-1609 behandeld tegen inktvraat én pagina voor pagina digitaal opgenomen. Inmiddels is een begin gemaakt met de eerste helft van het archief dat loopt tot 1599. In de toekomst zal het archief te raadplegen zijn op www.zeeuwsarchief.nl en op www.archieven.nl, de landelijke website met archievenoverzichten, inventarissen en nadere toegangen.

Nationaal belang

Van der Doe begeleidt archiefinstellingen en bibliotheken die deelnemen aan het programma, waarin zeventig procent van de kosten door het Ministerie van OCW via Metamorfoze wordt gefinancierd. Om daarvoor in aanmerking te komen moet er sprake zijn van een archief van nationaal belang, dat bedreigd wordt door bijvoorbeeld inktvraat of verzuring. De financiële administratie van de Zeeuwse admiraliteit voldoet aan die criteria. Voor Van der Doe was het archief niet onbekend: "Tot 1995 werkte ik bij het Rijksarchief in Zeeland [nu onderdeel van het Zeeuws Archief] en was ik één van degenen die een begin maakte met het voor het eerst sinds de negentiende eeuw beschrijven en herverpakken van dit bijzondere archief."

Bij het horen van de woorden 'Zeeuwse admiraliteit' gaan de ogen van archiefmedewerker Ivo van Loo flonkeren. "Ja, dat is een interessant archief! Dat gaat over de wording van Nederland. De Zeeuwse admiraliteit was één van de belangrijkste admiraliteitscolleges. Het stond aan de basis van de Nederlandse opstand tegen Spanje. Daarin vind je van alles over de oorlogsvoering te water: de schepen, de scheepsbestekken, de kapiteins en de monsterrollen, het gebruik van geschut en de munitie, de gevangenneming van Spanjaarden, de verzorging van gewonden door chirurgijns, en ga zo maar

door. Heel bijzonder is dat niet alleen de rekeningen bewaard zijn gebleven, maar ook de bijlagen, zeg maar de 'kwitanties'. Bovendien beslaat het archief de periode waarin Zeeland haar grootste economische bloei kende, van de val van Antwerpen in 1585 tot het begin van het Twaalfjarig Bestand in 1609."

Inktvraat

Het financiële archief van de Zeeuwse admiraliteit bevindt zich in het archief van de Rekenkamer Zeeland. Het oudste deel omvat zestien meter en bestaat uit rekeningen in perkamenten banden en losbladige bijlagen. De rekenkamer bewaarde het archief op de zolders van de abdij in Middelburg, waar het weer en wind en oorlogshandelingen heeft overleefd. "Voor een archief van meer dan vierhonderd jaar oud verkeert het toch in vrij goede staat", meent Maja Bollebakker, coördinator Restauratie en Behouden. "Alleen de inktvraat baart zorgen. Vroeger werden documenten geschreven met ijzergallusinkt. Deze zure inkt met veel ijzerbestanddelen 'vreet' zich als het ware door de papiervezels

heen. Door een chemische reactie in de inkt en oxidatie, breken de papiervezels steeds verder af en ontstaat een diepe verkleuring van de inkt. Uiteindelijk vallen de geschreven letters letterlijk uit het papier en ontstaan er gaten."

Bij Metamorfoze is een beslissingsmodel ontwikkeld voor de selectie van archiefstukken en de keuze van de beste behandelmethodet tegen inktvraat. "Want dat was er nog niet", zegt projectleider Erik van der Doe. "De afgelopen jaren is in Europees verband wel onderzoek gedaan naar nieuwe behandelmethoden van inktvraat. Maar het was tot nog toe bij onderzoek gebleven." Hij is er trots op dat bij Metamorfoze voor het eerst onderzoekers, restauratoren én archivariissen samenwerken bij het maken van een beslissingsmodel en het kiezen van de beste behandelmethodet. Het Zeeuws Archief is daarbij actief betrokken. Van der Doe: "Er bestond al een waterige behandelmethodet voor individuele stukken, maar nu werken we mee aan methoden voor het grootschalig behandelen van archieven én een niet op water gebaseerde methodet voor individuele stukken. Die laatste kan ook worden gebruikt bij topstukken zoals brieven van Michiel de Ruijter of tekeningen van Rembrandt."

Dankzij de financiële steun van Metamorfoze kan het Zeeuws Archief het archief van de Zeeuws admiraliteit conserveren en digitaal beschikbaar stellen. Zo kan straks iedereen met een computer en een internetaansluiting 'echte' archiefstukken raadplegen uit die roerige eerste levensjaren van Nederland. Voor meer informatie: www.metamorfoze.nl.

Nieuw in ISIS: Voorouders in de gevangenis

De voormalige gevangenis van Middelburg stond tussen de Kousteensedijk en de Blauwedijk. De geschiedenis gaat terug tot in de zeventiende eeuw. Na verbouwingen in de negentiende eeuw heeft de inrichting tot 1974 als huis van bewaring gediend. Tien jaar later werd het gebouw wegens een landelijk gebrek aan cellen opnieuw in gebruik genomen. In mei 1993 werd de gevangenis afgebroken. HTAM-B-1738VI, foto: Eduard Engel, 1993.

Mishandeling, openlijke geweldpleging, diefstal, urineren in het openbaar, het ontduiken van de warenwet, illegale visserij; deze en vele andere vergrijpen waren vroeger redenen voor opsluiting in de gevangenis. In de genealogische databank Zeeuws Archief ISIS zijn nu meer dan 115.000 inschrijvingen opgenomen van personen die in de jaren 1812-1923 in de cel hebben gezeten. Waren uw voorouders daar bij? Onder de supervisie van de Colleges van Toezicht op de strafinrichtingen hielden de Zeeuwse gevangenissen vanaf 1812 inschrijvings- en signalementsregisters bij. Er waren indertijd niet alleen gevangenissen in Middelburg, Goes en Zierikzee, maar ook in Vlissingen, Sluis, Oostburg, Terneuzen, Hulst en Kortgene.

De inschrijvingsregisters zijn de belangrijkste bronnen voor onderzoek naar in voorarrest zittende of gestrafte voorouders. Afhankelijk van de soort inrichting vindt u in zo'n register een schat aan informatie: ouderdom of geboortedatum, geboorteplaats, woonplaats, beroep, echtelijke staat, godsdienst, namen, woonplaatsen en beroepen van ouders, delict en data en opmerkingen over de binnenkomst en het vertrek.

Daarnaast wordt meestal ook het signalement van de ingeschrevene vermeld, in de inschrijvingsregisters zelf of in de afzonderlijke signalementsregisters.

In de registers van de gevangenen vindt u bovendien gegevens over de veroordeling van de gevangene: de naam van de rechterlijke instantie die het vonnis uitsprak, de datum van veroordeling en de duur van de straf. Met deze informatie heeft u een rechtstreekse ingang in de archieven van het betreffende gerecht (zoals de arrondissementsrechtbanken en de kantongerechten).

Een persoon kan in de index meerdere keren voorkomen als gevolg van hetzelfde strafbare feit: eerst de opname in het huis van bewaring en na de veroordeling de opname in de strafgevangenis. Ook eventuele tussentijdse overplaatsingen, bijvoorbeeld omdat iemand elders was opgepakt of wegens het toen ook al bestaande cellentekort, leidden vaak tot meerdere inschrijvingen. Dankzij de index en de onderlinge verwijzingen in de registers kan iemand gedurende zijn of haar opsluiting nauwkeurig worden gevolgd. U vindt ook uw niet zo brave Zeeuwse voorouders op www.zeeuwengezocht.nl.

BIJZONDER Riemkappen

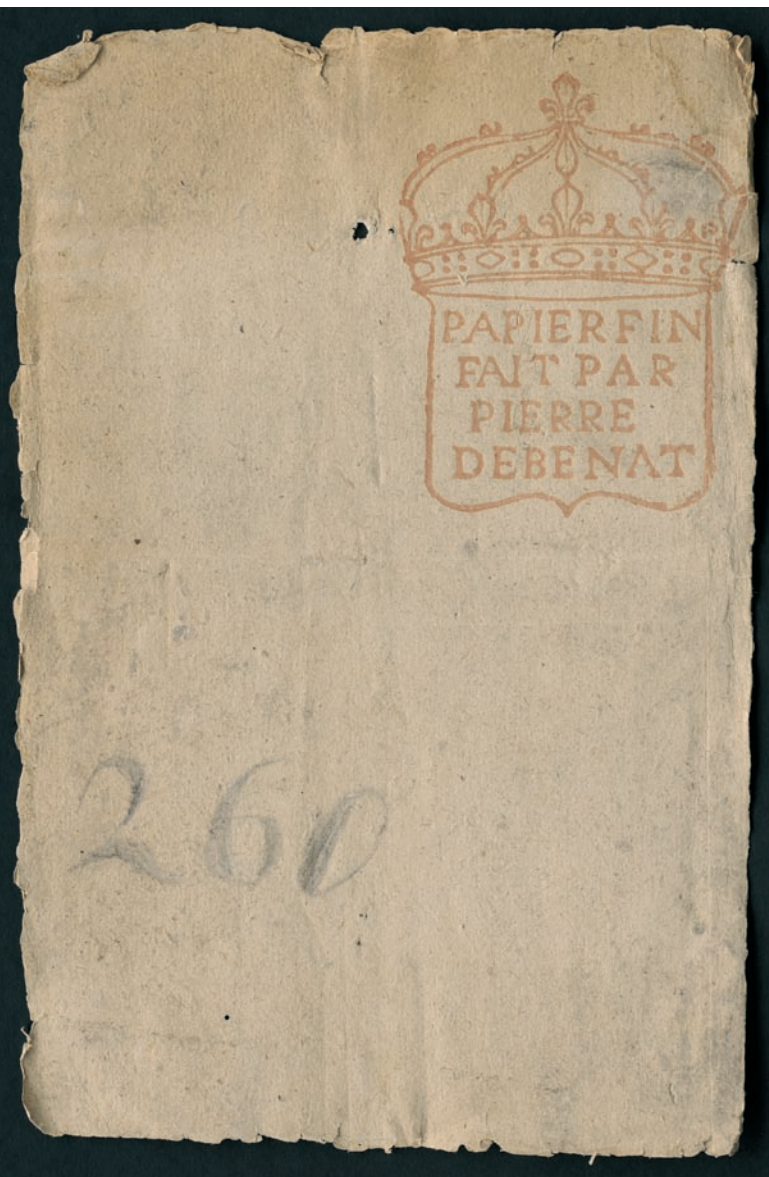
door Frans Laurentius

Soms duiken in archieven vondsten op die in de tijd waarin de archieven werden gevormd niet als zodanig werden (h)erkend. In dit geval gaat het om 'riemkappen'. Riemkappen zijn zware, kartonachtige papieren wikkels, die ter bescherming om een riem papier werden aangebracht. Een riem papier bestaat uit 480 tot 500 vel papier. De papiermaker bracht op de bovenkant van de riem een stempel aan met zijn naam, het soort papier en soms de plaats van herkomst. Dit werd vaak in rode inkt gedaan; een herinnering aan het rode krijt, dat daarvoor in de zestiende eeuw werd gebruikt.

Bij het uitpakken van het papier verloor de kap zijn functie en werd dan meestal weggegooid. Dit verklaart de zeldzaamheid. Als een klerk echter een bundel archiefstukken van een wikkel moest voorzien, dan kon een riemkap een tweede leven krijgen.

Het Zeeuws Archief heeft een verzameling van zeven riemkappen. De drie oudste zijn de belangrijkste. Het gaat om twee wikkels van papiermaker Pierre Debenat, die vanaf 1637 tot 1658 papier maakte in de buurt van Limoges in de streek Angoumois in Frankrijk. De derde kap stamt uit circa 1640 en is van de maker Jean Clement, die uit hetzelfde gebied kwam. Het papier uit de Angoumois werd vanaf de jaren dertig van de zeventiende eeuw in grote hoeveelheden in de Nederlanden ingevoerd. Deze riemkappen waren tot nu toe niet bekend en geven een waardevol nieuw inzicht bij het papieronderzoek.

Verder biedt de verzameling een riemkap van de Zaanse familie Blauw. Deze blauwe kap met posthoorn uit circa 1770-1780 is een bekend voorbeeld van Hollandse papierfabricage uit de achttiende eeuw. Twee jongere riemkappen tot slot, zijn getooid met de Hollandse Maagd in de tuin. Zij waren gevuld met Veluws papier dat rond 1830 werd verkocht door de Rotterdamse handelaren Koning en Desjardijn. Deze kleine collectie biedt inzicht in het papiergebruik van onze voorouders. De riemkap is daarmee een goed voorbeeld van een wegwerpartikel dat een belangrijk studieobject is geworden.

Riemkap van papiermaker Pierre Debenat. Zijn papier bezat als watermerk het Lam Gods. Pierre Debenat was actief tussen 1637 en 1656 op de papiermolens Chez Martin, Beauvais en Saint Michel in de buurt van Limoges in de Angoumois in Frankrijk. Datering: circa 1645.

Verzameling Aanwinsten Zeeuws Archief, inv.nr 144.

Expositie Schatten uit het Zeeuws Archief

De middeleeuwse kelders van het Van de Perrehuis zijn omgetoverd tot echte schatkamers, waarin de mooiste topstukken uit de collectie worden geëxposeerd. Van het oudste stuk uit 1189 over de kapel van Hogelande, de perkamenten akte waarin Maximiliaan van Bourgondië een vergulde beker schenkt aan de stad Veere tot unieke kleurenbeelden van de Watersnoodramp 1953.

Ook besteedt de expositie aandacht aan het belangrijke werk van de sectie Restauratie en Behouden van het Zeeuws Archief. Die zorgt ervoor dat het cultureel erfgoed goed wordt geconserveerd. Bij conservering wordt het verval van de archiefstukken zoveel mogelijk vertraagd. Enerzijds door te zorgen voor goede (klimatologische) omstandigheden in de

depots en anderzijds door het op peil houden of brengen van de kwaliteit van de 'drager' van de informatie – meestal papier. Zonodig worden archiefstukken gerestaureerd: zoveel mogelijk in de oorspronkelijke staat hersteld. Terughoudendheid en omkeerbaarheid zijn daarbij sleutelbegrippen. Alle originele delen moeten behouden blijven. De nieuw aangebrachte materialen zijn van de hoogste kwaliteit en blijven als toevoegingen herkenbaar. Het restauratieatelier van het Zeeuws Archief is gespecialiseerd in de restauratie van charters, banden, handschriften, prenten, tekeningen, kaarten en andere losse stukken.

De expositie *Schatten uit het Zeeuws Archief* is te zien tot 11 november 2006.

Op maat gemaakt conserveringsdoosje voor het zilveren zegelstempel van Johan van de Perre, waarop zijn familiewapen is afgebeeld, met lakafdruk. Van de Perre overleed in 1749. Hij was schepen, raad en thesaurier van Middelburg.

ZA, KZGW, collectie zegels, inv.nr. 84. Foto: Ramon de Nennie.

Mr. David Grenier Vervout Noiret, schepen en raad van Middelburg, afgebeeld op jeugdige leeftijd. Hij overleed in 1778. Aquarel in kleur door Isaac Lodewijk La Fargue van Nieuwland (1726-1805), gesigineerd en gedateerd: L.F. van Nieuwland, 20 juli 1764, 48x37 cm.

ZA, KZGW, Zelandia Illustrata IV-701. Foto: Ramon de Nennie.

Adres en openingstijden

Zeeuws Archief, Hofplein 16, Postbus 70, 4330 AB Middelburg, tel. (0118) 678800, fax (0118) 628094, info@zeeuwsarchief.nl, www.zeeuwsarchief.nl

De studiezaal en de expositieruimte zijn geopend van dinsdag tot en met vrijdag en elke eerste zaterdag van de maand, van 9.00 tot 17.00 uur. De expositieruimte is ook op maandag van 9.00 tot 17.00 uur te bezoeken.

Het archief is gesloten op maandag 5 juni (Tweede Pinksterdag).

Abonnement Nieuwsbrief

Wilt u deze gratis Nieuwsbrief voortaan als abonnee ontvangen, mail uw adresgegevens dan naar info@zeeuwsarchief.nl onder vermelding: abonnement Nieuwsbrief. U kunt zich via dit mailadres ook afmelden. Hebt u geen e-mail, stuur dan een kaartje naar het Zeeuws Archief met uw aan- of afmelding.